

Rozhlasový fíčer – prejav a možnosti žánrového synkretizmu

Viera Smoláková, Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, Inštitút slovakistických, mediálnych a knižničných štúdií, vierasmolak@azet.sk

Kľúčové slová: rozhlas, rozhlasový fíčer, poslucháč, rozhlasové prostredie

Keywords: radio, feature, listener, radio environment

Rozhlasový fíčer

Fíčer sa v rozhlasovom priestore objavuje už od konca 20. rokov 20. storočia. Britská stanica BBC označuje vo svojej ročenke z roku 1929 komponované pásma pre vianočné a novoročné vysielania ako „featured programmes“. Postupom času koncovka *-d* odpadáva a ostáva označenie pre nový žánrový druh v rozhlase: angl. *feature*. (Branžovský, 2005, s.62)

Tento žáner je charakteristický úsilím o zachytenie autenticity zobrazovanej udalosti alebo javu, pričom využíva montáž postupov používaných v rozhlasovej reportáži (priblížením udalosti alebo javu v ich priebehu), v rozhlasovom dokumente (použitím faktograficky overených údajov) aj v rozhlasovej hre (vytváraním dramatizovanej scény, plasticnosťou vykreslených postáv, ale aj prítomnosťou autorovej fikcie) (Garberová – Rusnák, 2010, s. 52). Bouček (1992, s. 8 – 6) charakterizuje súčasný fíčer ako výsostne rozhlasový tvar trvajúci 15 až 50 minút, ktorý je zvukovo nápaditý, štruktúrne dynamický, často polyfónny, citlivo vyvážený a vždy autentický. Podľa tematického zamerania možno fíčre rozdeliť na ľudsky príťažlivé, historické, životopisné a osobnostné, cestopisné, vysvetľujúce a návodové, vedecké, sezónne a dovolenkové (Vojtek, 2000, s. 204).

Kolískou fíčru sa stáva Británia, kde vznikajú najvýraznejšie fíčre v období druhej svetovej vojny. Vojnová tematika dominuje vo fíčroch G. Bridsona, L. Gilliama či L. McNeicea. Počas druhej svetovej vojny sa vďaka pôsobeniu britských vojsk etabluje fíčer ako samostatný žáner aj v Nemecku, konkrétne v Rádiu Hamburg. Táto vývojová etapa fíčru je označovaná aj ako Hamburská povojnová škola a k jej predstaviteľom patria E. Schnabel, A. Eggebrecht, P. Zahn, A. Andersch. Fíčre tohto obdobia sú dramatizované, autori píšú scenáre a zvuky sú umelo vytvárané. (porov. Branžovský, 2005, s. 60 – 65)

Nový spôsob v tvorbe fíčov sa začína uplatňovať od 60. rokov 20. storočia, vďaka technickému pokroku – stereofónnemu nahrávaniu. Vzniknuté fíčre tohto obdobia sa vyznačovali autenticnosťou zvuku, natáčalo sa v exteriéroch, nahrávali sa reálni ľudia. Tento „nový“ fíčer sa tiež označuje ako „akustický film“ a spája sa s menom Peter Leonhard Braun. (Braun, 2007, s. 68 – 71)

Na Slovensku patrí k významným tvorcom a priekopníkom rozhlasového fíčra Emil Benčík. Okrem mnohých samostatných fíčov (napr. *Norimberský proces – Akt historickej spravodlivosti*, *Slovenský chlebič*) vytvoril aj celé cykly, najznámejší z nich *Prvý muž Pražskej jari* (1993, deväťdielny fíčrový seriál o Alexandrovi Dubčekovi) vydal rozhlas aj na samostatnom zvukovom nosiči. Tematicky sa Benčík zameriava prevažne na dejinné udalosti a osobnosti. K ďalším výrazným tvorcom patria Ernest Weidler (napr. *Malá vojna vo veľkej vojne*, *Svedomie*, *Podme sa prejsť*), Ivan Lehotský (napr. *Domy bez kľúčov*, *Nad Tatrou sa neblýska*), Ilza Klásková, Anna Komová a Vladimír Tomovič. K strednej generácii autorov fíčru zaraďujeme Táňu Kusú. Okrem iného sa autorka vo svojej tvorbe orientuje na fíčre s tematikou národných dejín, napr. *Hľadanie Metodovho hrobu a Konštantínov hrob*, *Na Skale útočišťa* (fíčer o archeologickom výskume na Kláštorisku). Ďalšími autormi fíčov v slovenskom rozhlasovom priestore sú: Jozef Lenhart (napr. *Hovoriaci stroj*, *Učiteľka na*

voze), Iveta Bognárová (napr. *Jasná správa o Jurajovi Jakubiskovi*), Gabriela Horečná (napr. *Medzi nebom a zemou, Blahoslavení chudobní duchom*), Oleg Pastier (napr. *Homo narrator – človek rozprávajúci*, fíčer o Dominikovi Tatarkovi) a iní. Tvorivý proces, výsledkom ktorého je fíčer, je časovo a finančne náročný, preto sa okrem interných pracovníkov podieľajú na tvorbe fíčrov aj externí pracovníci rozhlasu. Kvalita vyprodukovaných diel sa hodnotí na súťažnej prehliadke Festival rozhlasovej tvorby, ktorá sa koná každé dva roky. Na tejto prehliadke súťažia slovenské a české diela rozhlasovej tvorby v kategórii rozhlasových hier a dokumentov. Fíčer tu nemá vydelenú osobitnú kategóriu, zaraďuje sa k rozhlasovému dokumentu.

Synkretický charakter fíčra ho stavia do „žánrového medzipriestoru“ publicistiky, dokumentaristiky a rozhlasovej dramatiky. Napriek využitiu rôznorodých prvkov je možné na základe poznania štruktúry konkrétneho fíčra presnejšie definovať jeho funkciu.

Ukážka 1: Rozhlasový fíčer Olega Pastiera: Nad sivým nebom, nebo čisté; dostupné na: <http://www.youtube.com/watch?v=oo8XC-HGKy4> [30. 6. 2014]

Po hudobnom predele

Hlas 1 (do hudobného pozadia):

V zahraničnom odboji Čechov a Slovákov významnú úlohu zohrali početné menšiny oboch národov v Spojených štátoch amerických. Tak vznikli spoločné závažné uznesenia vyjadrujúce nielen jednotný postoj v odboji, ale aj jednotné náhľady na usporiadanie vzájomných vzťahov v spoločnom štátnom zväzku Čechov a Slovákov, pre ktorý sa obidve strany v prípade porážky Rakúsko-Uhorska jednoznačne vyslovili. K prvému takémuto spoločnému uzneseniu došlo medzi predstaviteľmi Slovenskej ligy a Českého národného združenia v meste Clevelande. Clevelandská dohoda so svojimi piatimi bodmi, stala sa spoločným programom zahraničného odboja Čechov a Slovákov.

Plynulý prechod na pozadí rovnakého hudobného motívu

Hlas 2 (v pozadí hudba):

Po prvé: samostatnosť Českých zemí a Slovenska. Po druhé: Spojenie Českého a Slovenského národa vo federatívnom zväzku štátov, s úplnou národnou autonómiou Slovenska, s vlastným snemom, s vlastnou štátnou správou finančnou a politickou, so štátnym jazykom slovenským. Po tretie: Volebné právo všeobecné, tajné a priame. Po štvrté: Forma vlády: personálna únia s demokratickým zriadením štátu podobne ako v Anglicku. Po piate: Tieto body tvoria základ obapolnej dohody a môžu byť doplnené, poľažme rozšírené len na základe dorozumenia sa oboch stránok. České národné združenie podporuje si právo prípadnej zmeny a to samé právo má aj Slovenská liga. Cleveland, Ohio, dňa 25. októbra 1915.

Hudobný predel (zvony)

Okrem publicistického postupu vo forme autorského komentára je v ukážke prítomný dokument Clevelandskej dohody, pričom sa funkčne využíva umelecký prvok hudobného pozadia a dynamizujúcich predelov. Fíčer pokračuje dramatizovaným zobrazením následných udalostí. Naratívny rámec je okrem iného dotvorený dramatizovanými výpoveďami jednotlivcov. Použité prostriedky podporujú vizualizáciu a pomáhajú pri percepcii.

Cyklus relácií,¹ ktoré prinášajú dejiny svetovej a slovenskej kinematografie pod názvom KINO-UCHO, sa objavuje na vlnách rádia Devín, pričom niektoré z častí majú charakter fíčra. Pôsobivé spracovanie približuje jednotlivé etapy vo vývoji filmu, priestor

dostávajú aj špecifické kinematografické postupy viažuce sa k vybraným národom. Celkom paradoxne sa predstavuje audiovizuálny obsah len pomocou rozhlasových prostriedkov. Invenčný prístup zabezpečuje jednoduchú percepciu, mnohohrstevnosť a dynamika výrazových prostriedkov podporuje vizualizáciu počutého.

Ukážka: KINO-UCHO 22. časť: Nech odpadne, čo je hnilé (dostupné na: <http://devin.rtvs.sk/clanok/relacie/kino-ucho/kino-ucho-22-cast?currentPage=1> [30. 6. 2014])

Hlas 1:

Len týždeň po vstupe vojsk Varšavskej zmluvy do Československa a dva dni po podpísaní takzvaného Moskovského protokolu, ktorý by legitimizoval okupáciu, vytýčil Gustáv Husák na mimoriadnom zjazde Komunistickej strany Československa líniu pre nasledujúce obdobie. Nastala éra normalizácie.

Gustáv Husák (dobový záznam):

Nech odpadne, čo je kolísavé. Nech odpadne, čo je oportunistické. Ale nech v tej strane zostane, čo je pevné, čo je charakterné.

Hudobný predel (na motívy ruskej piesne)

Hlas 2:

Masívna vlna celonárodného odporu vyvrcholila počas týždňa, ktorý uplynul medzi vstupom vojsk a návratom predstaviteľov vlády z Moskvy, po priznaní kapitulácie socializmu s ľudskou tvárou. Obdobie solidarity postupne vystriedala letargia a paranoja.

Hlas 1:

Alexandra Dubčeka vystriedal na poste prvého tajomníka KSČ bývalý politický väzeň Gustáv Husák. Pod jeho vedením sa spustil proces previerok a výmen straníckych legitimácií, ktorý znížil počet členov KSČ takmer o pol milióna straníkov. Vyjadrenie súhlasného postoja k vstupu vojsk Varšavskej zmluvy do ČSSR bolo neraz nevyhnutnou podmienkou pre výkon profesie.

Hudobný predel (ponurá hudba prechádza do kulisy)

Dramatizácia dobového dokumentu (v pozadí ponurá hudba) Hlas 3:

Československí predstavitelia v tomto dokumente vyjadrili svoje odhodlanie dosiahnuť normalizáciu pomerov v našej krajine na základe marxizmu-leninizmu, obnoviť vedúcu úlohu strany a autoritu štátnej moci robotníckej triedy, vyradiť kontrarevolučné organizácie z politického života a upevniť medzinárodné zväzky ČSSR so Sovietskym zväzom a ďalšími socialistickými spojencami. Poučenie z krízového vývoja zo strany a v spoločnosti prijaté na zasadnutí ÚV KSČ v decembri 1970.

Hudobný predel

V texte dominuje informačná funkcia. Vývoj kinematografie v období normalizácie na našom území je predstavený na pozadí spoločensko-politických udalostí, ktoré sú verifikované autentickým záznamom (prejav Gustáva Husáka) a dramatizáciou dobových dokumentov (Hlas 3). K lepšej percepcii pomáha striedanie autorského komentára (Hlas 1 – žena, Hlas 2 – muž), použitie hudobného predelu, ktorý vytvára obsahový kontrapunkt aj výber hudobného motívu, naznačujúceho neodvratnosť nepriaznivých udalostí.

Široká paleta použitých prostriedkov vo fíčri je autorsky príťažlivá, dáva priestor autorskej invencii. Hanáčková (2008, s. 215) zdôrazňuje vyššiu angažovanosť autora vo fíčri a emocionálne pôsobenie výsledného tvaru porovnateľné s počúvaním rozhlasovej hry. Výrazové prostriedky majú racionálnu aj emocionálnu povahu: využívajú sa monologické aj dialogické naratívne postupy, próza, poézia, citácie z dobových dokumentov, autentické reportážne zábery. Kompozične sa využíva kontrast, zvukové efekty a ostrý strih (porovnaj Slovák, 1975). V týchto súvislostiach možno vidieť analogické výstavbové princípy v žánri rozhlasového pásma. Hanáčková (tamže) hodnotí pásmo a fíčre ako paralelne sa vyvíjajúce rozhlasové žánre, ktoré sa v niektorých obdobiach prekrývajú. Z toho plynú aj časté presahy rozhlasového dokumentu a rozhlasového fíčra. Mnohí autori považujú fíčre za vyššiu formu rozhlasového dokumentu.

Základné rozdiely medzi dokumentom a fíčrom

Nájdenie rozdielov medzi najbližšími žánrovými formami umožňuje hovoriť o samostatnosti týchto žánrov. Ako sme už v texte naznačili, v prípade rozhlasového fíčra je najbližším žánrom rozhlasový dokument. Pozrime sa bližšie na spoločné a rozdielne znaky rozhlasového dokumentu (porovnaj Smoláková, 2014) a fíčra. Spoločným znakom, ktorý z pohľadu funkčného vymedzenia zaraďuje oba žánre do kategórie rozhlasovej dokumentaristiky, je zobrazenie skutočnosti – ide teda o non-fiction texty majúce oporu vo faktoch. Rozdielom je samotné spracovanie témy. Dôležité je pomenovať dominanty, ktoré sa v konkrétnych textoch prejavujú.

Pri analogickom uvažovaní o dichotomickom delení publicistických žánrov sa dostávame k rozdeleniu žánrov podľa ich povahy na racionálne a emocionálne. Ak pripustíme samostatnú kategóriu dokumentaristiky, môžeme tiež objaviť texty majúce skôr racionálnu povahu a na druhej strane texty s emocionálnym charakterom. Vychádzajúc zo spomenutého: racionalizované spôsoby zobrazenia sa objavujú v rozhlasovom dokumente, emocionalizované vo fíčri. Logicko-pojmové postupy (reportážne, dokumentárne) sú dominantné v rozhlasovom dokumente, obrazovo-emocionálne (umelecké) sú charakteristické pre fíčre. Z výrazových kategórií dominuje v dokumente pojmovosť, vo fíčri zážitkovosť (viac o výrazových kategóriách porov. Miko – Popovič, 1978). Použitie výrazových prostriedkov kopíruje načrtnuté dominanty. Z pohľadu autora ponúka väčší realizačný priestor fíčre. Neobmedzenosť použitia rozhlasových prostriedkov naznačuje vyššiu mieru angažovanosti autora, jeho pohľad na zobrazované udalosti. Dokument je autorskou výzvou použiť prostriedky, ktoré budú rešpektovať objektivizované postupy naznačujúce autorov nadhľad, odstup od témy.

	Rozhlasový dokument	Fíčre
Povaha textu	racionálna	emocionálna
Postupy v texte	logicko-pojmové	obrazovo-emocionálne
Výrazové kategórie	pojmovosť	zážitkovosť
Autorský prístup	odstup od témy, nadhľad	angažovanosť

Tabuľka 1: Rozdiel medzi rozhlasovým dokumentom a fíčrom na pozadí vybraných dominant

Poslucháč rozhlasových dokumentov a fíčrov

Pre tvorcov rozhlasových dokumentov a fíčrov je dôležité poznať poslucháčov, ktorí si tento text vypočujú. S tým je, samozrejme, spojený dostupný vysielací priestor umožňujúci prezentovať vytvorené rozhlasové produkty. Umiestnenie rozhlasových dokumentov a fíčrov sa očakáva v programovej ponuke takej stanice, ktorá sa orientuje na tzv. náročného poslucháča. V našom vysielacom priestore sú potreby náročného poslucháča zohľadňované vo verejnoprávnom okruhu rádia Devín. To má pre *Mozaiku storočia* (cyklus rozhlasových

dokumentov) vydelený slot raz za štyri týždne (premiéra – v pondelok, repríza – v sobotu). Fíčer Rádia Devín sa vysielal raz za dva týždne v stredu a v sobotu. Na porovnanie, britská rozhlasová stanica BBC – Radio 3 vydelila rozhlasovému dokumentu a fíčru pravidelné miesto v týždennej programovej ponuke vždy v nedeľu večer.

Okrem programovej ponuky tradičného rozhlasu má poslucháč možnosť vypočuť si rozhlasový dokument či fíčer aj prostredníctvom nových médií, ktoré zlepšili dostupnosť týchto žánrov. Niektoré texty sú zverejnené v audioarchíve inštitúcie (konkrétneho rozhlasu, ktorý produkoval a zverejnil daný komunikát vo vysielaní), iné sami autori prezentujú na verejných fórach. Okrem spätnej väzby, ktorá sa objavuje napríklad v podobe komentárov či jednoduchých vyjadrení sympatií k dielu, je možné identifikovať počet potenciálnych poslucháčov. Prostredie nových médií počíta s aktívnym používateľom, ktorý si vyhľadá či zdieľa konkrétny obsah. Prepojením aktívneho poslucháča tradičného rozhlasu a aktívneho používateľa nových médií vzniká potenciál pre alternatívne projekty, akým je napr. ARTE radio, ktoré ako kreatívny internetový projekt, založený v roku 2002 v Paríži, dáva priestor autorom aj poslucháčom, pričom využíva všetky nástroje neobmedzeného šírenia obsahov. Nemalý vplyv na zvyšovanie počúvanosti dokumentov a fíčrov majú sociálne siete. Zdieľanie obsahov v skupine ľudí, ktorí deklarujú rovnaké záujmy či hodnotové nastavenia, je významným nástrojom internetových sociálnych sietí. Aktívny používateľ a poslucháč v jednej osobe vyjadruje počúvaním spolupatričnosť ku skupine, má možnosť vyjadriť svoje postrehy a komentovať vypočutý obsah. Ďalší stupeň zdieľania a zaujímavý trend kreovania poslucháčskej komunity možno badať v Londýne. Nadšenci rozhlasového dokumentu a fanúšikovia internetového servera *In The Dark*² sa schádzajú na stretnutiach, kde si môžu vypočuť akusticko-auditívnu tvorbu (okrem dokumentov sú stretnutia koncipované aj ako predstavenie tematických či autorských zvukových projektov). Takéto správanie, keď počúvanie už nie je individuálnym činom v intimitate osamoteného poslucháča, naznačuje vyšší stupeň zdieľania. Nie je to len zdieľanie obsahov, do hry vstupujú spoločne prežívané emócie, tu a teraz. Zvuková performancia ako nový umelecký výraz posúva hranice tvorby, ale aj hranice počúvania. Tieto interakcie si v budúcnosti zaslúžia pozornosť odborníkov z oblasti nielen mediálnych štúdií, ale aj sociológie a psychológie.

Poznámky

[1] Oficiálna prezentácia cyklu KINO-UCHO sa vyhýba žánrovému vymedzeniu, a preto sa v tejto súvislosti nikde nespomína fíčer. Cyklus je označovaný ako cyklus relácií. Použité postupy a výrazové prostriedky jednotlivých dielov, ako aj ukotvenie v overiteľných faktoch a autorské vnímanie udalostí a javov nám umožňujú označiť ich ako fíčer. Samotný názov KINO-UCHO je alúziou na film *Dzigu* Vertova KINO-OKO. Pojem kino-oko sa neskôr stal synonymom pre metódu dokumentárneho zobrazovania.

[2] *In The Dark* – server, ktorý vytvárajú profesionáli, ale aj amatérski nadšenci. Podporuje nezávislú produkciu, organizuje súťaže pre začínajúcich autorov, vytvára zvukovú databanku, usporadúva stretnutia poslucháčskej komunity.

Literatúra a použité zdroje

BOUČEK, Z.: *Ať procitne český feature*. In: Rozhlasová práce. Praha: Český rozhlas 1992, č. 1, s. 8 – 16.

BRANŽOVSKÝ, J.: *Feature*. In: Divadlo, 1969, roč. 20, č. 10, s. 60 – 66.

BRANŽOVSKÝ, J.: *O featuru a pásmu*. In: Svět rozhlasu. Praha: Český rozhlas 2005, roč. 6, č. 14, s. 60 – 65.

- BRAUN, P. L.: *Začátky The International Feature Conference*. In: Svět rozhlasu. Praha: Český rozhlas 2007, roč. 8, č. 17, s. 68 – 71.
- HANÁČKOVÁ, A.: *Český rozhlasový dokument a feature v letech 1990 – 2005: Poetika žánrů (disertační práce)*. Olomouc: Katedra divadelních, filmových a mediálních studií Filosofické fakulty Univerzity Palackého, Olomouc 2008.
- JACZ, Ľ. a kol.: *Malá encyklopédia žurnalistiky*. Bratislava: Obzor 1982. 576 s.
- MARŠÍK, J.: *Výběrový slovníček termínů slovesné rozhlasové tvorby*. Praha: Sdružení pro rozhlasovou tvorbu 1999.
- MIKO, F. – POPOVIČ, A.: *Tvorba a recepcia. Estetická komunikácia a metakomunikácie*. Bratislava: Tatran 1978. 378 s.
- OSVALDOVÁ, B. – HALADA, J. a kol.: *Encyklopedie praktické žurnalistiky*. Praha: Libri 1999.
- PERKNER, S. – SLOVÁK, L.: *Teorie a praxe rozhlasové žurnalistiky*. Praha: Novinář 1986.
- PETRUSEK, M. a kol.: *Sociologické školy, směry, paradigmaty*. Praha: Slon 2000. 258 s.
- RUSNÁK, J.: *Textúry elektronických médií. Vývoj a súčasný stav*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity 2009. 295 s.
- RUSNÁK, J. a kol.: *Texty elektronických médií. Stručný výkladový slovník*. Prešov: Prešovská univerzita 2010. 291 s.
- SLOVÁK, L.: *Umelecká literatúra v rozhlase*. Bratislava: Československý rozhlas 1965.
- SLOVÁK, L.: *Rozhlasová žurnalistika*. Praha: Novinář 1975. 93 s.
- SMOLÁKOVÁ, V.: Rozhlasový dokument. In: Jazyk a kultúra, 2014, roč. 5, č. 17 – 18, dostupné na http://www.ff.unipo.sk/jak/17-18_2014/smolakova.pdf
- VOJTEK, J.: *Žánre anglicky písaného spravodajstva – I*. In: Otázky žurnalistiky, 2000, č. 3.
- VOJTEK, J.: *Žánre anglicky písaného spravodajstva – II*. In: Otázky žurnalistiky, 2000, č. 4. <http://www.rozhlas.cz/srt/akce/zprava/2012-iii-kategorie-dokument-od-30-do-60-minut--1170800> [28. 8. 2014]
- http://www.prixitalia.rai.it/2013/Pdf/Prix_Italia_Winners_2013.pdf [28. 8. 2014]
- <http://www.litcentrum.sk/slovenski-spisovatelia/emil-bencik#Rozhlasov%C3%A1%20tvorba> [30. 6. 2014]
- <http://www.inthedarkradio.org/> [30. 6. 2014]
- http://www.arteradio.com/static/6/int_english/ [30. 6. 2014]
- <http://www.youtube.com/watch?v=oo8XC-HGKy4> [30. 6. 2014]
- <http://devin.rtvs.sk/clanok/relacie/kino-ucho/kino-ucho-22-cast?currentPage=1> [30. 6. 2014]

Summary

Feature

Based on specific examples of features, the article indicates the main characters of this genre. It points out the differences between radio documentary and feature. The means of expression of feature are specific to radio documentary and also to radio drama. The author tries to contribute to better understanding of feature's production and radio audience. Active listener seems to be crucial for the listening of feature in the traditional and for the sharing it in the new media.

Tento text bol vytvorený realizáciou projektu KEGA 029PU-4/2013 Tvorba a recepcia rozhlasového a televízneho textu.